

УДК 796.071

DOI <https://doi.org/10.32782/2221-1217-2024-1-10>

ІСТОРИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ В АНГЛІЇ

Христина ХІМЕНЕС,кандидат наук із фізичного виховання і спорту, доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-8677-6701>,
kh.khimenes@gmail.com*Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського*

Анотація. Сучасний європейський футбол завдячує своєю появою Англії. Тут, незважаючи на низку суспільних пріоритетів (акцент на любительський спорт), зародився і первинно розвивався професійний його напрям. Фундаментом для цього були такі чинники, як високий рівень суспільного розвитку, економічний потенціал країни та популярність спорту серед населення. *Мета.* Виявити хронологію становлення та розвитку професійного футболу у Великобританії. *Матеріал дослідження* – дані історичних наукових та науково-популярних праць з англійського футболу, офіційні Інтернет-ресурси Прем'єр-ліги та Футбольної ліги Англії. *Методи:* аналіз та синтез, історичний метод, системно-структурний підхід, теорія, порівняння. *Результати.* Початок ери професійного футболу в Англії датується 1888 р., від початку створення Футбольної ліги і проведення першого клубного чемпіонату. Футбол стрімко набував популярності в країні, що спонукало до створення все нових команд і виходу на все вищий рівень розвитку. Відповідно, формувалися рівні англійського футболу, і до 1958 р. існувало увже чотири дивізіони, перший з яких включав найсильніші професійні клуби. Розшарування в системі змагань усе одно не дало Футбольній лізі зберегти монополію в англійському футболі, і в 1992 р. було створено Прем'єр-лігу, яка донині залишається найвищим рівнем футболу в країні, а Футбольна ліга посіла другий щабель. Характерною для англійського футболу сьогодні є ротація команд між рівнями (два професійних і 24 загалом у країні) залежно від результативності в сезоні. На світовому рівні англійський футбол залишається найбільш майстерним та видовищним, команди футбольних клубів країни сьогодні посідають найвищі позиції в міжнародних змаганнях під егідою UEFA, а національний чемпіонат країни є найвищим у рейтингу станом на 2024 р.

Ключові слова: змагання у футболі, система, еволюція, формат, ліга.

HISTORICAL AND ORGANIZATIONAL FEATURES OF FOOTBALL DEVELOPMENT IN ENGLAND

Khrystyna KHIMENES,Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-8677-6701>,
kh.khimenes@gmail.com*Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture*

Abstract. Modern European football owes its appearance to England. Here, despite a number of public priorities (emphasis on amateur sports), its professional direction was born and initially developed. The basis for this was such factors as the high level of social development, the country's economic potential and the popularity of sports among the population. *Purpose.* To identify the chronology of the formation and development of professional football in Great Britain. The research material is data from historical scientific and popular science works on English football, official Internet resources of the Premier League

and the Football League of England. *Methods*: analysis and synthesis, historical method, system-structural approach, theory, comparison. *The results*. The beginning of the era of professional football in England dates back to 1888, when the Football League was founded and the first club championship was held. Football was rapidly gaining popularity in the country, which encouraged the creation of more and more new teams and reaching a higher and higher level of development. Accordingly, the levels of English football were formed, and by 1958 there were already four divisions, the first of which included the strongest professional clubs. Stratification in the competition system still did not allow the Football League to maintain a monopoly in English football, and in 1992 the Premier League was created, which remains the highest level of football in the country to this day, and the Football League took the second tier. A characteristic of English football today is the rotation of teams between levels (two professional and 24 in total in the country), depending on the performance of the season. At the global level, English football remains the most skillful and spectacular, the country's football club teams today occupy the highest positions in international competitions under the auspices of UEFA, and the country's national championship is the highest in the ranking as of 2024.

Key words: football competition, system, evolution, format, league.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з добре розвинутих моделей професійного спорту є європейська модель [2]. Вона має свою специфіку, функціонуючи у європейському суспільстві за його правилами. Водночас першим професійним видом спорту на європейському континенті був футбол, який у подальшому суттєво вплинув і на розвиток інших ігрових командних видів спорту (баскетболу волейболу, гандболу тощо).

Історія зародження футболу, згідно з деякими аргументами, розпочинається ще з II–III ст. до н. е. і має коріння в азійських країнах, зокрема в Китаї. Тоді люди штовхали шкіряні кульки у маленьку сітку. У Японії популярною була гра в удари по м'ячу. Є свідчення, що ігри з м'ячем також були популярними у Стародавній Греції та Римі [9].

Історія ж сучасного футболу розпочинається у Великобританії на початку XIX ст. Тоді (а саме у 1815 р.) у так званому Ітон-коледжі були розроблені Кембриджські правила гри (гра у футбол ногами). У той час футбол був, по суті, розділений на дві групи: одні вибирали правила, що давали змогу штовхатися і переносити м'яч у руках (регбі), інші – Кембриджські правила.

Уже в 1863 р. представники різних шкіл та футбольних клубів Лондона узгодили єдині правила проведення матчів. Окрім того, підсумком зустрічі стало створення першої організації футболу – Футбольної асоціації. У цьому році також фіксується остаточне відокремлення регбі і футболу як двох різних видів спорту.

За основу членами Футбольної асоціації були прийняті правила гри у футбол. Зокрема, у них було визначено максимальну довжину та ширину поля, розтлумачено окремі терміни футболу: взяття воріт, положення поза грою, вкидання м'яча в гру тощо. Водночас тоді не було ще пунктів

правил, які б визначали кількість гравців на полі, виконання штрафних ударів, порушень гри тощо. Ці компоненти гри узгоджувалися безпосередньо перед проведенням матчу двома капітанами команд [3].

Із цього часу футбол стрімко розповсюджується у різних країнах Європи (Німеччині, Італії, Австрії тощо) та Південної Америки (Аргентині, Бразилії, Уругваї тощо).

Цікавим є факт, що перша футбольна гра, котра вийшла за межі Європи, відбулася в Аргентині у 1867 р., проте її учасниками були виключно британські робітники, у складах команд не було жодного аргентинця.

Щодо професійного напряму розвитку футболу слід відзначити, що першим професійним футбольним клубом, який існує донині, був британський клуб Notts County. Він був створений ще у 1862 р. Поступово створювалися й інші професійні клуби, які були вже готові платити своїм футболістам за вступ до команди.

Перший офіційний турнір було проведено у 1867 р. Це був так званий Кубок Юдана (на честь футбольного ентузіаста) [6; 9].

Грали згідно з розробленими Футбольною асоціацією правилами. Була вже тоді достатньо чітко визначена структура турніру. Команди грали у двох раундах, перший з яких проводився у стикових матчах (пряме вибування команди, котра програла); у другому, фінальному, зустрічалися три команди у двох зустрічах, кожна з кожною по черзі.

У 1871 р. було вперше організовано розіграш Кубка Футбольної асоціації серед її членів [9]. Згодом цей турнір став дуже популярним серед уболівальників. Слід відзначити, що вже за першими змаганням спостерігало понад 2 тис осіб на трибунах. У цьому часовому

проміжку футболісти-професіонали не допускалися до участі у турнірах Футбольної асоціації, яка пропагувала любительство у футболі.

У 1870–1880-х роках суттєво зросла суспільна зацікавленість футболом. Це сприяло початку квиткового бізнесу. При цьому професійний напрям футболу все ще не мав такого активного розвитку, як любительський.

На початку 1880-х років відстежуються факти найму так званих «футбольних спеціалістів» (professors of football). Найбільш розповсюдженою такою практикою була у той час у шотландських клубах. Саме цей аспект був, по суті, поштовховим для розвитку професійного напрямку футболу. Проте формально Футбольна асоціація забороняла найм і виплати гравцям і відстороняла або ж дискваліфікувала зі своїх змагань команди, у яких був хоча б один такий гравець. Тому такі виплати були таємними, хоча й усі про це знали [1].

Важливим історичним фактом, який відкрив для Англії професійний напрям футболу, була гра між однією з кращих команд Футбольної асоціації – Old Etonians та командою, яка здебільшого складалася з англійських робітників Північної Англії – Blackburn Olympic у 1883 р. [3]. Ця гра завершилася перемогою другої команди, що викликало неабиякий ажіотаж у футбольних колах.

Ця подія поступово почала змінювати ставлення англійського суспільства до участі професійних спортсменів у футбольних змаганнях.

Згодом Футбольна асоціація послабила тиск унаслідок наявних реалій. Футбольні клуби Англії вимагали прийняти на офіційному рівні виплати спортсменам. І наступним кроком було узаконення футболу як професійного виду спорту в 1885 р. [13]. Певні обмеження все ще залишалися (фіксований розмір виплат), але професіоналізацію футболу вже було легалізовано.

Саме у 1880-х роках розпочинається активний розвиток професійного напрямку футболу у Великобританії і в подальшому – в усьому світі. Зважаючи на обмеження інформації у науково-теоретичному фонді щодо історично-організаційних аспектів становлення професійного футболу, доцільним є з'ясувати специфіку цього процесу та виявити чинники, які мали вплив на розвиток подій.

Мета дослідження – виявити хронологію становлення та розвитку професійного футболу у Великобританії.

Матеріал та методи дослідження. В основі дослідження – історичні факти різних періодів становлення та розвитку професійного футболу

у Великобританії, а також сучасні дані щодо системи національних змагань у виді спорту.

Методи дослідження: аналіз та синтез, історичний метод, системно-структурний підхід, теорія, порівняння.

Виклад основного матеріалу. У 1888 р. було створено першу футбольну лігу в Англії і проведено перший футбольний чемпіонат. Ініціатива цієї події належала менеджеру футбольного клубу Aston Villa Вільяму Мак-Греґору (William McGregor). Чемпіонат тривав упродовж року і проходив у спосіб прямого вибування команд після програшу, тому достатньо великою проблемою було те, що клуби, котрі вибули на початкових етапах чемпіонату втрачали можливість ігрової практики фактично упродовж року. При цьому вони втрачали і вболівальників та несли фінансові збитки відповідно [6].

Згодом ця проблема була врегульована *Футбольною лігою Англії*, котра була створена у 1888 р., як організація, котра контролювала професійний напрям розвитку футболу, тоді як Футбольна асоціація продовжувала опікуватися виключно любительським футболом. Ліга включала 12 команд, котрі були порівну розподілені по шість у центральному та північному графствах Великобританії, водночас команди південного графства були повністю підпорядковані Футбольній асоціації і розвивалися як любительські [8; 9].

У наступному 1889 р. була створена конкурентна футбольна професійна організація – Футбольний альянс, який узяв під свій патронат ще 12 професійних футбольних команд. Змагання Футбольного альянсу вважалися другими в рейтингу щодо чемпіонату ліги. Проте вже у 1892 р. Футбольні ліга та альянс об'єдналися, після чого було сформовано два дивізіони Футбольної ліги. У перший увійшли вже наявні у ній команди та ще три найсильніші команди Альянсу, а у другий – переважно команди, котрі були у складі Альянсу до цього часу (загалом 18 команд).

У 1891 р. на ворота вперше «вдягли» сітки й упровадили пенальті до правил змагань, що актуально і сьогодні [8].

Перша світова війна призупинила прогрес Футбольної ліги на чотири роки. Уже у 1920 р. в межах Ліги було сформовано третій дивізіон із клубів південної частини Англії (загалом 22 команди), а у 1921 р. Ліга знову розширилася, тоді існували два третіх дивізіони – Північ і Південь, які грали паралельно, а переможці отримували шанс перейти до другого дивізіону. Загалом до 1950 р. Ліга розрослася до 92 команд.

Достатньо помітною з позиції результативності на полі була зміна правила офсайду, що набула чинності в 1925 р. Кількість гравців для утримання суперника на полі зменшилася з трьох до двох. Тоді було зафіксовано зростання кількості забитих голів упродовж сезону на позначці 6 373. Для порівняння: у 1924 р. цей показник становив 4 700 голів [14]. Зміна цього пункту правила мала суттєвий вплив на підвищення видовищності матчів загалом.

У 1920-х роках на арену виходить один із найвідоміших футболістів в історії англійського футболу – Герберт Чепмен (Herbert Chapman). Окрім того, саме він запропонував ідеї з номерами на футболках гравців (були впроваджені у 1939 р.), штучним освітленням (упроваджено у 1956 р.) поля та білих м'ячів (упроваджено з 1951 р.).

Упродовж 1939–1945 рр. Футбольна ліга знову призупинила свою діяльність унаслідок подій Другої світової війни. Проте одразу після її завершення у 1946 р. повернулася до активного розвитку та популяризації футболу. Про високу популярність виду спорту в Англії у той час свідчать показники відвідуваності матчів у першому ж повоєнному сезоні, які сягли 35,604,606 осіб і продовжували зростати [6; 14].

Зміни у структурі Футбольної ліги, а отже, й регулярного чемпіонату відбулися й у 1958 р., коли треті дивізіони були розподілені на третій та четвертий згідно з рівнем майстерності команд, тоді кращі команди з двох колишніх третіх дивізіонів (Північ та Південь) залишилися у третьому, а гірші – перейшли до четвертого дивізіону.

У 1961 р. було запропоновано проводити ще одні змагання – Кубок ліги, до якого запрошувалися усі 92 її команди.

У 1965 р. до правил змагань із футболу було впроваджено ще один пункт, який указував на можливість замін на полі травмованих гравців. Проте вже в наступному році заміни могли бути з будь-яких інших причин.

У 1970-х роках англійський футбол стикнувся з кризою, яка була пов'язана зі зниженням рівня та видовищності гри. Відвідувачів ставало менше, фінанси клубів виходили з-під контролю, спостерігалася міграція кращих гравців до іноземних команд [12]. Великою проблемою стало хуліганство вболівальників на стадіонах під час матчів, їх агресивна поведінка по відношенню до команд-суперниць та, відповідно, їхніх вболівальників.

У 1981 р. Ліга змінила правила нарахувань балів командам. За перемогу із цього часу до

рейтингу команді давалося три бали. Це зробило футбол більшою мірою атаквальним, що дало змогу повернути глядачів на стадіони.

Окрім того, у 1987 р. до системи змагань було впроваджено плей-офф на виліт, що викликало суттєве занепокоєння команд і активізацію їхньої роботи над власним удосконаленням [14]. При цьому клуби, котрі розташувалися на третій-шостій позиціях після завершенні основного чемпіонату, розігрують «путівку» на підвищення у класі. Спершу у спосіб із прямим вибуванням грають між собою третя і шоста, четверта та п'ята команди, а переможці цих ігор зустрічаються у фінальному поєдинку. Відповідно, переможець переміщується до Прем'єр-ліги.

У 1988 р. Футбольна ліга відчула загрозу створення конкурентної організації. Тоді 10 кращих команд висунули ідею створення власної Суперліги. Основною їхньою метою було примноження власних доходів, особливо на контрактах зі ЗМІ. Водночас ця ідея не була реалізованою у той час, але дещо згодом [4; 10].

Футбольна ліга Англії загалом є найстарішою професійною футбольною лігою у світі. Вона вважалася найвищим дивізіоном в англійському футболі до 1992 р., допоки там не було створено Прем'єр-лігу [7; 11]. Бажання фінансового збагачення призвело до того, що у цьому році 22 провідних клубів Футбольної ліги Англії відокремилися і створили власну Прем'єр-лігу, яка сьогодні є найбільш престижним змаганням в Англії.

Тоді змінюється і структура Футбольної ліги. У її складі залишаються три дивізіони, а команди, котрі мають найвищий рейтинг, змагаються у Прем'єр-лізі.

Сьогодні (з 2004 р.) членами Футбольної ліги залишаються 72 команди, які утворюють три дивізіони: Чемпіонат (24 команди), Першу (24 команди) і Другу (24 команди) ліги, які відповідно є другим, третім та четвертим щаблем в англійському футболі. Згідно із власним рівнем спортивної майстерності, команди можуть переміщуватися між цими чотирма рівнями змагань.

Футбольна ліга також проводить два клубні турніри з прямим вибуванням команд – Кубок Ліги і Трофей Ліги.

Історично другою, проте ієрархічно першою в англійському футболі є Прем'єр-ліга Англії, яка, як уже відзначалося, була створена у 1992 р. Прем'єр-ліга заснована як акціонерна корпорація. Власниками акцій є її клуби.

Спершу до її складу увійшло 22 провідні англійські команди, проте до 1995 р. FIFA змусила

скоротити їх кількість до 20. У цьому році чотири клуби вибули з Прем'єр-ліги і перейшли у дивізіони Футбольної ліги. Натомість два клуби з останньої «виросли» до рівня Прем'єр-ліги [5].

Уже у 1992 р. компанії BSkyB та BBC одразу викупили права на п'ять років трансляції футбольних матчів Прем'єр-ліги за рекордні £304 млн. Більша частина цих надходжень розподілялася між клубами – членами ліги.

Щодо формату проведення Чемпіонату ліги, то він є достатньо стабільним упродовж років. Сьогодні сезон триває упродовж 10 місяців (серпень-травень). За цей час команди грають між собою двічі кожна з кожною, тобто кожен клуб за сезон проводить 38 ігор. При цьому за перемогу нараховується три бали, нічийний результат – один бал. Згідно з набраними балами команди розташовуються у турнірній таблиці. За умови рівності балів урахується різниця забитих і пропущених голів. А якщо і цей показник збігається, тоді визначається кількість забитих м'ячів. Клуб, котрий розташувався найвище згідно з рейтингом, оголошується чемпіоном. Три команди, котрі розташувалися найнижче у рейтингу, переходять до Чемпіонату Футбольної ліги. І навпаки, три кращі команди з останнього потрапляють до Чемпіонату Прем'єр-ліги.

Загалом сьогодні в Англії налічується 24 рівні футбольних змагань. Починаючи з 12-го рівня англійська піраміда футболу стає регіональною. Водночас цілком професійними вважаються лише два перші рівні змагань (Прем'єр-ліга і Футбольна ліга).

Щодо кваліфікації до турнірів вищого рівня, то чотири клуби згідно з рейтингом сезону Чемпіонату Прем'єр-ліги мають право грати у Лізі чемпіонів UEFA. Клуби, які були переможцями Ліги чемпіонів та Ліги Європи UEFA, мають змогу отримати додаткову кваліфікацію на груповий етап перших змагань у наступному сезоні, якщо вони не потрапили у четвірку рейтингу свого чемпіонату. Водночас лише п'ять команд від країни може брати участь у Лізі чемпіонів, а тому, за умови якщо дві британські команди перемогли на зазначених змаганнях у минулому сезоні і не потрапили до четвірки рейтингу Прем'єр-ліги у поточному, то четверта команда із цього рейтингу гратиме у Лізі Європи UEFA.

Також команда, що розташувалася на п'ятій позиції рейтингу, та володар Кубка Англії, кваліфікуються до Ліги Європи UEFA. За умови, що клуб, котрий володіє Кубком Англії, при цьому ще й посів перше-п'яте місце у рейтингу Прем'єр-ліги або ж став переможцем великого турніру

UEFA, то місце в кваліфікації на престижні європейські чемпіонати надається шостій команді.

Свою чергою, володар Кубка Футбольної ліги має право на участь у плей-офф раунді Ліги конференцій UEFA у наступному сезоні. Знову ж таки, якщо чемпіон за іншими умовами пройшов кваліфікацію до змагань UEFA, то право участі також надається шостій у рейтингу команді.

Слід відзначити, що до 2005 р. лише чотири команди могли потрапляти до ключових змагань UEFA, проте у цьому році команда «Ліверпуль», яка виграла Лігу чемпіонів у попередньому сезоні, не потрапила до четвірки кращих у рейтингу Прем'єр-ліги, тобто, по суті, «Ліверпуль» утратив шанс захищати свій титул повторно. Футбольна асоціація спершу планувала все ж допустити команду до участі замість четвертого місця рейтингу, проте відхилила цю ідею згодом. Тоді UEFA надала додаткове місце «Ліверпулю», а згодом ввела правило, згідно з яким переможці провідних європейських турнірів обов'язково потрапляють до них у наступному сезоні незалежно від результатів усередині своїх чемпіонатів.

Сьогодні квота на участь у змаганнях UEFA встановлена залежно від рейтингу організації, що формується згідно з результатами клубів у змаганнях UEFA протягом п'яти років. Станом на 2024 р. Англія розташовується найвище у цьому рейтингу.

Висновки. Незважаючи на пріоритети британського суспільства в другій половині XIX ст. щодо розвитку спорту на засадах любительства, професійний напрям футболу починає розвиватися саме у Великобританії, на що вплинув рівень його популярності серед населення та, відповідно, вільний спортивний ринок для цього. Як наслідок, футбольне видовище поступово (з 1888 р.) стає продуктом продажу, а отже, ті, хто залучений до нього (спортсмени, футбольні функціонери тощо), отримують доходи.

Футбольний чемпіонат Англії проводився з 1888 р. Футбольною лігою й упродовж еволюції зазнавав змін. Спершу проводився у спосіб прямого вибування, а згодом – коловим способом.

Сьогодні основним чемпіонатом вважається чемпіонат Прем'єр-ліги (створена 1992 р.), 20 клубів грають по 38 ігор упродовж сезону (серпень-травень).

Для англійського футболу характерна рівність у системі змагань. Загалом існує 24 рівні, проте лише два перших є професійними (Прем'єр-ліга і Футбольна ліга). Команди при цьому можуть пересуватися по цій вертикалі залежно від рівня спортивної майстерності від сезону до сезону.

Сучасна Англія демонструє найвищий рівень клубного футболу згідно з рейтингами UEFA. Загалом упродовж усієї історії розвитку професійного футболу англійські клуби утримували найвищі позиції на міжнародному рівні, і сьогодні англійський чемпіонат вважається

по праву одним із найбільш конкурентним та видовищним.

Перспектива подальших досліджень передбачає вивчення історичних особливостей становлення національних чемпіонатів країн Європи з футболу.

Список використаних джерел

1. Соломонко ВВ, Лисенчук ГА, Соломонко ОВ. Футбол. Київ: Олімпійська література; 2005. 296 с.
2. Bairner A. Sport, nationalism, and globalization: European and North American perspectives. Suny Press; 2001.
3. Brown M. Translating the Rules of Football in South America, 1863-1914. Estudos históricos (Rio de Janeiro, Brazil). 2019;32(68):569–88. DOI: 10.1590/s2178-14942019000300002
4. Burg T. How UEFA can react to the Super League ruling. Int Sports Law J. 2024;2:1–6 . <https://doi.org/10.1007/s40318-024-00260-1>
5. Burg T. Competitive balance and demand for European men's football: a review of the literature. Managing Sport and Leisure. 2023;1–17. DOI: 10.1080/23750472.2023.2206815
6. Curry G. Vain games of no value? A social history of association football in Britain during its first long century. Sport in History. 2017;37(2):251–4. <https://doi.org/10.1080/17460263.2017.1315005>
7. Dobson S, Goddard J. Performance, Revenue, and Cross Subsidization in the Football League, 1927–1994. The Economic History Review. 1998;51;4: 763–85.
8. FIFA [Internet]. 2022 [cited 2022 Sept. 28]. Available from: <https://www.fifa.com/>
9. Johnes M, Mason R. Soccer, Public History and the National Football Museum. Sport in History. 2003;23(1):115–31. <https://doi.org/10.1080/17460260309414728>
10. Kostiukevych V, Shchepotina N, Voitenko S, Adamchuk V, Vozniuk T, Bohuslavskaya V, Drachuk A, Mezhvynskyi A. Operational control of the competitive performance of highly qualified football club teams based on an integral assessment. Slobozhanskyi Herald of Science and Sport. 2023; 2(3s):85–93. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.3s.12>
11. Kostiukevych VM. Models of football tactics: a monograph. Vinnytsia: Tvoty; 2020. 160 p.
12. Lanfranchi P, Matthew T. Moving with the Ball: The Migration of Professional Footballers. Berg Publishers; 2001. 288 p.
13. Olatawura OO. Fundamental doctrines of international sport law. The International Sports Law Journal. 2008;3–4:130.
14. The History of The Football League [Internet]. 2022 [cited 2022 Sept. 28]. Available from: <http://surl.li/ukybr>

References

1. Solomonko VV, Lysenchuk GA, Solomonko OV. Football. Kyiv: Olympic literature; 2005. 296 p.
2. Bairner A. Sport, nationalism, and globalization: European and North American perspectives. Suny Press; 2001.
3. Brown M. Translating the Rules of Football in South America, 1863-1914. Estudos históricos (Rio de Janeiro, Brazil). 2019;32(68):569–88. DOI: 10.1590/s2178-14942019000300002
4. Burg T. How UEFA can react to the Super League ruling. Int Sports Law J. 2024;2:1–6 . <https://doi.org/10.1007/s40318-024-00260-1>
5. Burg T. Competitive balance and demand for European men's football: a review of the literature. Managing Sport and Leisure. 2023;1–17. DOI: 10.1080/23750472.2023.2206815
6. Curry G. Vain games of no value? A social history of association football in Britain during its first long century. Sport in History. 2017;37(2):251–4. <https://doi.org/10.1080/17460263.2017.1315005>
7. Dobson S, Goddard J. Performance, Revenue, and Cross Subsidization in the Football League, 1927–1994. The Economic History Review. 1998;51;4: 763–85.
8. FIFA [Internet]. 2022 [cited 2022 Sept. 28]. Available from: <https://www.fifa.com/>
9. Johnes M, Mason R. Soccer, Public History and the National Football Museum. Sport in History. 2003;23(1):115–31. <https://doi.org/10.1080/17460260309414728>
10. Kostiukevych V, Shchepotina N, Voitenko S, Adamchuk V, Vozniuk T, Bohuslavskaya V, Drachuk A, Mezhvynskyi A. Operational control of the competitive performance of highly qualified football club teams based on an integral assessment. Slobozhanskyi Herald of Science and Sport. 2023; 2(3s):85–93. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.3s.12>
11. Kostiukevych VM. Models of football tactics: a monograph. Vinnytsia: Tvoty; 2020. 160 p.
12. Lanfranchi P, Matthew T. Moving with the Ball: The Migration of Professional Footballers. Berg Publishers; 2001. 288 p.
13. Olatawura OO. Fundamental doctrines of international sport law. The International Sports Law Journal. 2008;3–4:130.
14. The History of The Football League [Internet]. 2022 [cited 2022 Sept. 28]. Available from: <http://surl.li/ukybr>